

Son Dönem Kıbrıslı Divan Şairi Hasan Hilmî Efendi ve Bilinmeyen Şiirleri Yunus KAPLAN*

Özet

1782 yılında Lefkoşa'da doğan Hilmî'nin asıl adı, Hasan'dır. Kıbrıs'ın köklü ailelerinden olan Mentешi-zâdeler ailesine mensuptur. İyi bir eğitim alan Hilmî Efendi, Kıbrıs'ta müderrislik ve müftülük görevlerinde bulunmuştur. Sultan II. Mahmud'un 1828 yılında Lefkoşa'da kendi adına bir kütüphane yaptırarak buraya kitap hediye etmesi üzerine II. Mahmud'u övmek ve kütüphanenin yapımına tarih düşürmek amacıyla yazmış olduğu kaside, padişah tarafından çok beğenilmiş ve İstanbul'a davet edilmiştir. İstanbul'a geldikten sonra padişah tarafından Hilmî Efendi'ye sultanu'ş-şuara unvanı verilmiştir. Bir müddet İstanbul'da kalan Hilmî Efendi, burada kaldığı müddetçe birçok gelişmeye şahit olmuş ve bunları manzumelerinde dile getirmiştir. Bir müddet sonra gizlice tekrar Kıbrıs'a dönen Hilmî Efendi, Sultan II. Mahmud tarafından Kıbrıs müftülüğüne atanmıştır. Şair 1847 yılında Kıbrıs'ta vefat etmiştir.

Sahip olduğu şairlik kudreti bakımından Kıbrıslı divan şairleri arasında ayrı bir yere sahip olan ve bu özelliğiyle de devrin padişahı tarafından taltif edilen Hilmî'nin yazmış olduğu şiirleri ihtiva eden iki defterdeki toplam altmış iki şiir daha önce Harid Fedai tarafından yayımlanmıştır. Harid Fedai'nin yayımlamış olduğu bu şiirler dışında, Ankara Milli Kütüphanede kayıtlı olan şaire ait Divânçe'de yetmiş beş şiir kayıtlıdır. Bu şiirlerden yirmi dokuzu Harid Fedai'nin çalışmasında bulunmamaktadır. Büyük çoğunluğu kıt'a nazım şekliyle ve çeşitli olaylar ile bazı yapıların yapımına tarih düşürmek amacıyla yazılmış olan bu şiirler içinde gazel, kaside ve mesnevi nazım şekilleriyle yazılmış olanlar da bulunmaktadır.

Bu bildiriye Divânçe'de kayıtlı bulunan ancak Harid Fedai'nin daha önce yayımlamış olduğu çalışmada bulunmayan bu şiirlerin Latin alfabesine çevriyazısı yapılarak, şekil ve muhteva özellikleri üzerinde durulacaktır. Böylece hem Kıbrıs Türk kültür ve edebiyatının önemli bir temsilcisi olan Hilmî'nin bilinmeyen şiirleri ilim dünyasının hizmetine sunulacak, hem de adadaki birçok mimarî yapıya düşürmüş olduğu tarihlerle adadaki Türk hâkimiyetinin varlığını tescil eden bir şair ve devlet adamının biyografisine yeni katkılar sağlanmış olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Hasan Hilmî Efendi, Divânçe, Şiir.

Abstract

Hilmi's real name that he was born in Nicosia in 1782 is Hasan. He is the member of Menteſi-zade that they are the well-established family in Cyprus. Hilmi Efendi who received a well education had the duties in being a mudarris and mufti in Cyprus. The ode that he wrote in order to praise Mahmud The Second after he got a library made on behalf of him in Nicosia in 1828 and gave a book as a gift and to record the date of the library's construction was liked too much by the sultan and he was invited to Istanbul. After he came to Istanbul, the sultan gave the title of sultanu'ſſuara for Hilmi Efendi. Hilmi who stayed in Istanbul for a while witnessed many developments for the period and he mentioned about them in his poems. After a while, Hilmi Efendi who turned back to Cyprus secretly was assigned to be a mufti in Cyprus by Mahmud The Second. The poet died in Cyprus in 1847.

Sixty two poetries in total in two notebooks that involved. Hilmi Efendi's poetries who had a different place among Ottoman poets from Cyprus and was awarded by the sultan in the period for his property in terms that he had an ability of being a poet were published by Harid Fedai previously. Except from those poetries that Harid Fedai published them, seventy five poetries in Divançe belonging to the poet that was registered in Ankara National Library were registered. Twenty nine of those poetries were not available in Harid Fedai's study. Most of them were in the form of quatrain verse and those which were written in the ode, eology and masnavi verse in these poetries that were written in order to record the various events and the construction of some buildings in the history were available.

In this article, those poetries which were registered in Divançe but were not available in the study that was previously published by Harid Fedai will be translated in Latin alphabet, and their form and content properties will be emphasized. So the unknown poetries belonging to Hilmi who is an important representative person in Cyprus-Turkish culture and literature will be presented for the service of science world and they will have contributed newly to the biography of a poet and statesman who represented the existence of Turkish domination in the island with the dates that he registered them for many architectural building in the island.

Keywords: Cyprus, Hasan Hilmi Efendi, Divançe, Poem.

Giriſ

Osmanlı'nın hâkim olduğu dönemlerde büyük-küçük çok farklı bölge ve yerleşim birimlerinde Osmanlı kültür ve medeniyetinin izleri kendini hissettirmiştir. Osmanlı kültürel birikiminin önemli bir unsuru olan edebiyat bu izlerin görülebileceği en önemli sanat dallarından biridir. Çünkü Osmanlı coğrafyasında edebî canlılığa katkı sağlayan sayısız ſair yetiſmiş ve bu ſairler, yazdıkları eserlere içinde yaſamış oldukları coğrafya

ile mensup oldukları sosyal yapının birçok özelliklerini yansıtarak kültürel değerlerin muhafazasında çok önemli bir rol üstlenmişlerdir.

Özellikle 16. yüzyıldan itibaren Osmanlı hâkimiyetine giren Akdeniz'deki adalar da bu kültürel iklimin önemli bir parçası olmuş ve buralarda birçok devlet adamı ve sanatkâr yetişmiştir. 1571 yılında Osmanlı hâkimiyetine giren Kıbrıs da bunlardan biridir. Daha çok sahip olduğu jeopolitik konumuyla Osmanlı'nın önemli sancak merkezlerinden biri olan Kıbrıs, yetiştirmiş olduğu devlet adamları ve sanatkârlarıyla dikkat çekmiştir. Bu dönemlerde Kıbrıs'ta klâsik Türk edebiyatı geleneği içinde birçok şair yetişmiştir. Bunlardan biri de son dönem şairlerinden Hasan Hilmî Efendi'dir.

1 . Hayatı

1782 yılında Lefkoşa'da doğan Hasan Hilmî Efendi, o devirde adanın en köklü ailelerinden olan Menteşî-zâdeler ailesine mensuptur. Lefkoşa'da iyi bir eğitim gördü. Arapça, Farsça ve dinî ilimler alanlarında verdiği dersler sayesinde müderrislik unvanını aldı. Müderrislik yaptığı sırada, Yunan ayaklanmasını takip eden Yunan yayılmacılığının Kıbrıs'a da sıçramasından endişe eden Sultan II. Mahmud'un 1828 yılında Lefkoşa'da kendi adına bir kütüphane yaptırıp buraya kitap bağışında bulunması üzerine, Kıbrıs halkı adına sultana şükranlarını sunmak ve kütüphanenin inşasına tarih düşürmek için kırk sekiz beyitlik bir kaside yazdı. Bu kasidenin Sultan Mahmud tarafından çok beğenilmesi üzerine, Hilmî Efendi İstanbul'a davet edildi. İstanbul'da yeni kurulan Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye ordusunun resmigeçidi sırasında irticalen söylediği medhiyenin Sultan Mahmud tarafından beğenilmesi üzerine *sultanuşşuara* unvanı ile taltif edildi. Sultan Mahmud için doğum gününde yazdığı *mevlid*'i bırakıp gizlice bir gemiyle Kıbrıs'a döndü. Ancak Hilmî Efendi, İstanbul'dan izinsiz ayrılması sebebiyle cezalandırılmak yerine, Kıbrıs'a dönüşünde, adanın müftülüğüne atanarak ödüllendirilmiştir. 1244/1828-tarihinden vefatına kadar, Kıbrıs Esnaf Teşkilatında yirmi yıl Şeyh-i Seb'alık yapan Hilmî Efendi, 1264/1847 yılında vefat etmiştir. ¹

2 . Edebî Kişiliği

Son dönem tezkirecilerinden Fatîn, Hilmî Efendi'nin âlim ve fazıl bir zat olduğunu şiirlerinin herkesçe beğenildiğini belirterek ondan övgüyle bahseder (Fatîn 1271: 72).

Özellikle kasideleri ve Nâbî tarzında yazdığı hikmetli beyitleri ile meşhur olan Hilmî Efendi, Mevlevî olması hasebiyle çağdaşı sayılabilecek Şeyh Gâlib'den etkilenerek mistik, Nedîm tarzında şuh manzumeler de yazmıştır. Bu yönüyle edebî

¹ Şairin hayatı hakkındaki bilgiler şu kaynaklar özetlenerek oluşturulmuştur: Harid Fedai, *Kıbrıs müftüsü Hilmî efendi-Şiirler*, Ateş Matbaacılık, Lefkoşa 2000; Gökçe Yükselen Pelcr, "Hilmî Efendi, Hasan", *türk edebiyatı isimler sözlüğü Projesi*, <http://www.turkedebiyat isimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=1307> [Erişim Tarihi: 10. 09. 2017];

kişiliğinde Nâbî'yi, Şeyh Gâlib'i ve Nedîm'i birleştirdiği söylenebilir. Şiirlerinde, Mevlânâ, Hâfız ve Sâdî gibi Doğu'nun büyük şairlerini övdüğüne de şahit olunmaktadır. Kendisinden sonra gelen Kıbrıslı şairlerden Müftü Râci Efendi'yi ve Kaytazzâde Mehmed Nâzım'ı oldukça etkilemiştir (Fedai 2000: 22-25; Peler 2014).

Hilmî Efendi'nin Kıbrıs Türk Edebiyatı açısından bu ehemmiyetine rağmen, Türk edebiyat çevrelerinde hak ettiği ilgiyi görememiştir. Mahmud Kemal İnal son dönem şairleri hakkında bilgi verdiği *son asır türk Şâirleri* adlı eserine onu almadığı gibi, Kıbrıs mutasarrıflığı yapmış olmasına rağmen Ziya Paşa da *Harâbât*'ta Hilmî Efendi'den bahsetmemiştir. Bu tutumundan dolayı Namık Kemal, Ziya Paşa'yı sert bir dille eleştirmiştir (Fedai 2000: 28-29).

2 . 1. Şiir Hakkındaki Görüşleri

Hilmî Efendi; divan şairleri Nefî, Âlî, Rüşdî, Üsküdarlı Sırrî, Sünbülzâde Vehbî gibi “sühan” redifli bir kaside yazmıştır. Bu kasidesinde şiir ve sanat görüşlerini açıklayan şair, edebî kişiliği hakkında bizlere önemli ipuçları vermiştir.

Şiirin ilk adımının Allah'tan gelen bir feyizle atıldığını düşünen şair, bu feyiz sayesinde şairin gönlünde söz çiçeklerinin açacağını söyler:

*Feyz-i Hakdan yağıcak sîneye emtâr-ı sühan
Dil-i şâirde olur nâbite ezhâr-ı sühan (3/1)²*

Şiir yazarken tab'a ilk gelen manadır. Lafız kisvesine giren mana daha sonra söylenmemiş mazmunlar olarak karşımıza çıkar:

*ibtidâ nâzil olan tab'a ma'ânîdür hep
Kisve-i lafza girer sonraca ebkâr-ı sühan
(3/2)*

Sözün süsünün sadece vezin ve kafiyeden ibaret olmadığını, yeni mazmunların da şiirin önemli bir unsuru olduğunu söyleyerek mazmunun önemine dikkat çeker:

*Yalnız vezn ü kavâfiden 'ibâret sanma tâze
mazmûndur olan zîver-i destâr-ı sühan (3/3)*

Hilmî; şiirin sultanları olarak Mevlânâ, Hâfız-ı Şirâzî, Sâdî gibi şairlerden övgüyle bahsettikten sonra devrindeki şair geçinenleri eleştirmekten de geri durmaz. Ona göre bir alay laklaka sözler söyleyen, birkaçı bir araya gelerek şiir tacirliği yapan, söz duvarının çekemeyeceği kadar sözleri ağır olan, sermayesi olmayan söz tüccarı, eskilerin divanlarından aşırma yapan mana tellalı, söz simsarı olan bu kişiler eski püskü bir alay söz elbiselerini toplayarak şiir pazarını süslemeye çalışırlar:

² Bu bölümde verilen beyit örnekleri ve şiir numaraları Harid Fedai'nin, *Kıbrıs müftüsü Hilmî efendi Şiirler* adlı çalışmasından alınmıştır.

Biri ez-cümle şeh-i Hazret-i mevlânâdır
taht-ı vâlâ-yı velâyetde o hünkâr-ı sühan
Güher-i kevser-i cennât-ı ma'ârifdir heb
mesnevîsinde olan lü'lü'-i şehvâr-ı sühan

allah allah nedir ol zemzeme-i vecd-engîz
Dil-i 'uşşâkı ider garka-i envâr-ı sühan

evliyâ zümresinin tûtî-i gûyâsı odır
Bülbül-i lehcesidir zîynet-i gülzâr-ı
sühan

siyyemâ bülbül-i hoş-nâtika-i Şîrâzî
Hâfız-ı nüshâ-i ser-beste-i esrâr-ı sühan

Gülsitân-ı hünerin bülbülüdür hem sa'dî
Şi'r ü inşâda odur mürşid-i ebrâr-ı sühan

Bağçeden külhâna tahvîl idelim bir mikdar
terlesün sıklet ile zümre-i eşrâr-ı sühan

Şimdi vardır bi alay laklaka-gûyân-ı 'asr
Hârb çıkdı denilür bir sürü füccâr-ı sühan

Cem olup bir kaç bir beyti binâ eylerler
Kimi bennâlık eder kimisi tüccâr-ı sühan

Beyt-i ma'nâda olan siklet-i elfâzından
Yıkılır kaldıramaz şi'rini dîvâr-ı sühan

Hep olup vermededir güdte-i nâ-puhteleri
Habbe sermâyesi yok bir sürü tüccâr-ı sühan

Kullanur borcile divân-ı selefden cümle
Kimi dellâl-ı ma'âni kimi simsâr-ı sühan

Hele tecvîd ile ebyâtı okurken seyr et
Ne edâlar yapar ol vâ'iz-i cerrâr-ı sühan

Bir takım yankesici gitdi yanımdan diyerek
Oldılar sirkat ile cümlesi tarrâr-ı sühan

eski büski bir alay elbise-i elfâzı
etdiler cem' ederek zîver-i bâzâr-ı sühan 3/5-19

Lafız ve mananın saatin aletleri gibi birbirine bağlı olması gerektiği düşüncesindedir:

*sâ'at âlâtı gibi birbirine merbuttur lafz ü
ma'nâda budur kâ'ide-i istihsâl (7/16)*

Hilmî'ye göre sözün lafzı da manası gibi temiz olmalıdır. Çünkü mana ve lafızdaki kir, şiirin namusudur:

*suhânın lâfzı da ma'nâsı gibi pâk gerek
levs-i elfâz ü ma'ânîdir olan 'âr-ı sühan
(3/23)*

Şair, şiirini aruza uyguladığında şiirin kalitesi vezniyle kendisini fark ettirmelidir:

*sanki tatbîk edecek fenn-i 'arûza şî'rin
Vezn ü mevzûn ile tâ fark ola mi'yâr-ı sühan (3/24)*

2 . 2. Kendi Şiirleri ve Şairliği üzerine Değerlendirmeleri

Hilmî'ye göre söylediği şiirlerin benzerini söyleyecek biri yoktur. Şair bu durumu da saf suyla tuzlu suyun bir olmamasıyla açıklar:

*Var mıdır söyleyecek söylediğim eş'ârı
Âb-ı şûr ile berâber mi olur mâ-i zülâl (7/6)*

Kendi şiirleriyle övünmesinin lüzumsuz olduğunu söyler. Çünkü sahip olduğu marifetler sözlerinden çıkarmak mümkündür:

*Gerçi ben şî'rim ile fahr u mübâhât itmem
sözlerimden olunur ma'rifetim istidlâl (7/11)*

Dostları onun tek parçadan oluşan şiirlerine nazire yazmakta zahmet çektiğini söylerken orjinal şiirlerin sahibi olduğunu hissettirir:

*Nazîre yazmağa yârânumuz zahmet çeker Hilmî
Binâ-yı nazmumuz yek-pâredür ya'ni heliksizdür (19/6)*

Çünkü onun neşe veren şiirlerinin sahip olduğu tarzı tanzir etmek için şairlerin bir hayli çalışmaları gerekir:

*Bu tarz-ı garîb üzre bu şî'r-i tarab-fezâ
tanzîr için şâ'irleri çok çalışdırur
(23/10)*

Sıdkî mahlaslı şaire hitaben Kıbrıs gül bahçesinde şarkılar söyleyen bülbülün kendisi olduğunu söylerken Kıbrıs'ın en iyi şairi olduğunu ihsas ettirir:

*Şimdi bu gülşen-i Kıbrısta benim ey sıdkî
Bülbül-i nagme serâyende-i kânûn-ı hayâl (7/2)*

Ona göre Kıbrıs'ın diğer şairleri basmakalıp ifadelerden öteye geçemedikleri gibi sahip oldukları marifetleri sergilemekten de uzaktırlar:

*Kıbrısın basma kalıb ehl-i kemâlin gördüm
Bulamaz emti'a-yı ma'rifetin arza mecâl (7/15)*

Gönül açan şiir yazmanın kendisinin ve mucizevi edaya sahip olan Sâmî'nin işi olduğunu söyleyerek Sâmî'ye olan takdirini dile getirir:

*Var ise bir böyle nazm-ı dil-güşâ inşâ ider
sâmi-i mu'ciz-edâ bir Hilmî-i gûyâ iki*

Yine nazik edalı Nâzım'ın takipçisi olduğunu söyleyerek Nâzım'ın kendisi üzerindeki etkisini açıkça belirtir:

*Peyrev oldum Nâzım-ı nâzik-edâya Hilmiyâ
Öyle bir nazm-ı nazîf-i bâ-nizâm olmaz baña (11/8)*

Şair başka bir beytinde ise “Ey Nâzım, senin şiirini böyle mi tanzir ederdî. Ne yazık ki çaresiz Hilmî'yi ayrılık perîşân etti.” diyerek Nâzım'a yakışacak nazireler yazamadığına hayıflanarak ona karşı takdir duygusunu ifade eder:

*Böyle mi tanzîr ederdî Nâzımâ nazmuñ senin
Hilmi-i bî-çâreyi fîrkat perîşân itdi âh (16/5)*

3. Şiirleri ve *Dîvânçe*'si

Sultanu'ş-şuara Hasan Hilmî Efendi'nin yazmış olduğu iki farklı defterde kayıtlı bulunan şiirler daha önce Harid Fedai tarafından tespit edilerek yayımlanmıştır. Fedai, önce birinci defterdeki 41 şiiri yayımlanmış, daha sonra tespit ettiği ikinci defterdeki 21 şiirle beraber bütün şiirleri bir arada yayımlamıştır. Yapmış olduğumuz katalog taramaları esnasında şairin eldeki mevcut şiirlerinden bir kısmını da ihtiva eden *Dîvânçe*'sine tesadüf ettik.

Milli Kütüphanede “06 Mil Yz B 158” numarada kayıtlı olan bu *Dîvânçe*, kütüphaneye Ahmet Halit Yaşaroğlu'ndan satın alma yoluyla intikal etmiştir. 256x180 mm ölçülerinde olup cedit kâğıda talik hatla yazılmıştır. Çift sütunlu ve 11 satırlıdır. İstinsah tarihi ve müstensihî belli olmayan eserin bazı yapraklarında kullanımdan kaynaklı yıpranma ve yırtılmalar söz konusudur.

Dîvânçe'de toplam 75 şiir bulunmaktadır. Bunlardan 29'u daha önce Harid Fedai tarafından yayımlanmış olan çalışmada bulunmamaktadır. Bu şiirlerin yirmi biri kıt'a, dördü müfret, ikisi gazel, biri kaside, biri ise mesnevi nazım şeklindedir. Bu şiirlerin şekil ve muhteva özellikleri aşağıdaki gibidir.

Kaside

Eldeki tek kaside, 17 beyit olup Sultan II. Mahmud'a yeni yıl tehiyesi için yazılmıştır.

Kıt'a

Dîvânçe'deki 21 kıt'anın toplam beyit tutarı 171'dir.

Birinci ve ikinci kıt'a, Kıbrıs valisi Ali Ruhi Efendi'nin Lefkoşa'da Saraçzade Mahallesi'ne yaptırdığı çeşmeye ve yine Lefkoşa'da yapılan yeni medresenin çeşmesine tarih düşürmek için yazmıştır.

Üçüncü kıt'a, eski Kıbrıs valisi Mehmed Emin Efendi'nin Lefkoşa'da kale dışına inşa ettirdiği köşke; dördüncüsü ise yine Mehmed Emin Efendi'nin yaptırdığı çeşmeye tarih düşürmek için kaleme alınmıştır.

Beşinci kıt'a, Kıbrıs valisi Ali Ruhi Efendi'ye dua etmek için yazılmıştır.

Altıncı kıt'a, Okmeydanı'ndaki meşhur Cerrah menziline ilga eden II. Mahmut'un adına dikilecek olan nişan taşının üzerine yazılmak üzere padişahın emriyle kaleme alınmıştır. Bu kıt'a, bazı küçük farklar ve bazı beyit eksiklikleriyle hâlen İstanbul Şişli'de Kaptanpaşa Mahallesinde dikili olan taş üzerine hak edilmiştir.

13 beyit olan yedinci kıt'a da II. Mahmut'un emriyle Baruthane'nin tekrar inşa edilmesi üzerine, sekiz beyitlik sekizinci kıt'a ile iki beyitlik dokuzuncu kıt'a yine padişahın emriyle Baruthane'nin çatısına tarih düşürmek için onuncu kıt'a ise Baruthane'nin beş kapısı üzerine yazılması için padişahın emriyle yazılmıştır.

On birinci kıt'a, Sikke-i Hümayun'un kapısı için üç beyit şeklinde yazılmıştır.

On ikinci ve on üçüncü kıt'a, ikişer beyit olup sikkeci dairesi için yazılmıştır.

On dördüncü kıt'a, darphanenin inşasına düşürülmüş üç beyitlik bir tarihtir.

On beşinci kıt'a, Beylerbeyi sahil sarayına yapılan iki çeşme için yazılmış olup üç beyittir.

On altıncı kıt'a, Menteşizadelere Tahir Ağa'nın Ali Atıf adındaki oğlunun doğumu üzerine düşürülmüş bir tarih olup altı beyittir.

On yedinci kıt'a, Kıbrıs valisi Mehmed Efendi'nin Hz. Ömer Camii'nin tamirine yazılmış on üç beyitlik tarih manzumesidir.

Yirmi beş beyitlik on sekizinci kıt'a, Abdulmecid'in oğlu Şehzade Mehmed Reşad'ın doğumu üzerine yazılmıştır.

Yedi beyitlik on dokuzuncu kıt'a, Tuzla İskelesi'ndeki tahaffuzhane için beş beyitlik yirminci kıt'a ise bu tahaffuzhane için yapılmış olan çeşmeye düşürülmüş bir tarihtir.

Yirmi birinci kıt'a, on üç beyit olup Menteşizade Hüseyin Ağa'nın yaptırdığı kasrın tarihidir.

Gazel

Elimizdeki *Divânçe*'de iki adet gazel bulunmaktadır. Kahve bahsinde yazılan ilk gazel, vezinsiz olup yedi beyitten müteşekkildir. İkinci gazel ise *Divânçe*'de yer alan Takî'nin Hilmî'nin gazeline yazmış olduğu tahmisten çıkarılmış olup dokuz beyittir.

Mesnevi

Dîvânçe'deki tek mesnevi, İshak adında biri için yazılmış bir mersiye olup 30 beyit tutarındadır.

Müfred

Dîvânçe'de dört adet müfred bulunmaktadır. Bunlardan ikisi Otağ-ı Hümayun ile Sayeban-ı Hümayun'a tarih düşürmek amacıyla yazılmıştır.

Hem daha önce Harid Fedai tarafından yayımlanan şiirler hem de *Dîvânçe*'de olup da Harid Fedai'nin çalışmasında yer almayan bu şiirlerle birlikte Hilmi Efendi'nin şiirlerinin nazım şekillerine göre dağılımı şöyledir:

Nazım Şekli	Harid Fedai tarafından daha önce yayımlanan	<i>Dîvânçe</i> 'de olup Harid Fedai yayımında olmayan	Toplam
Kaside	14	1	15
Kıt'a	19	21	40
Gazel	14	2	16
Tahmis	4	-	4
Müseddes	2	-	2
Müsemmen	2	-	2
Mesnevi	-	1	1
Müfret	7	4	11
Genel Toplam	62	29	91

4 . Şiirlerinden Örnekler

(2b) Târih-i Çeşme-i Dil-cû Der-Lefkoşa Der-Mahalle-i Serrâc-zâde İcrâ-kerde Muhassıl-ı Kıbrıs 'Alî Rûhî Efendi Sellemehu'llâh

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

*Vâli-i mahrûse-i Kıbrıs o zât-ı pür-himem
Beldenüñ rûhı makâmında 'azîz ü maøharı*

*Ya'ni hem-nâm-ı 'alî Rûhî efendi kim odur Rûh-
bahşâ-yı rüsûm lutf u himmet-güsteri*

*maskat-ı re's-i sa'âdet-efseri olmak ile
Oldı hayrât ile memlû beldenüñ her bir
yeri*

*Bu mahalle sûyına su olmamış idi revân
Görmemişlerken bu lutfi hîn-i fethinden beri*

*Vâlideyn-i ehl-i beyt 'iffet-i ervahına
Yapdı bu nev-çeşme-i zenzem-mizâc bihteri*

Biri sâdât-ı kirâmuñ ekremi ahmed aga
Dahi magfûre Nefise Hanım olmuşdur biri

Bunlaruñ ervâhını tatyîb için bünyâd idüp
eyledi icrâ zülâl-âsâ bu âb-ı atharı
Hükm-i sıhrınıyla icrâ-yı müriüvvet eyleyüp
Her birin kıldı bu ecr ü sevâbuñ mazharı

Geç bir ihlâs ile târihin oku ezberleyüp
Hamd idüp sübhâna iç 'ayn-ı 'alîden Kevseri

2

(4 a) Güfte-i Hilmî Der-Medh-i Kahve Fî-Evâ'il-i

Hâle siyehin? olmada beñzer iken kâkül-i dil-bere
kahve Nice şâyeste ki nûş eyleye sûfi-hâra kahve

Dile bir rütbe ferahâne neşât-âver olur vakt-i seher
Koymaz olur hâsılı ragbet bâde vü sâgara kahve

Bir Yemen dil-beridür o Habeş-rû Hakkâ
Vuslatın virmededür 'aşık-ı gam-pervere kahve

Neş 'e-bahş olmadadır tab'-ı erbâb-ı dile ülfet-
âmîz-i mahabbetdür gelicek bir yire kahve

Yazılır müşk ile güyâ kâse-i yâkût kitâb
Nûş iderken bula sence-leb-i dil-bere kahve

Hele ben keyf sâhibi iderüm tercih-i cihân
Beñzer her katresi bûs-ı leb-i nâziktere kahve

Cezve-i 'aşkı ile âteş-i ruhsâruñ Hilmî
Kaynar dökülince dil-i per üzre kahve

3

**(4b) Târih-i Berây-ı Çeşme-i İhyâ-kerde-i Mehemed Emîn Esbak Muhassıl
Cezîre-i Kıbrıs mefâ 'ilün mefâ 'ilün**

mefâ 'ilün mefâ 'ilün

mehemmed vâli-i zîşân Kıbrıs seyyid-i âgâh
emîn itsün Hudâ âsib-i dehri dündan her gâh

Bu dil-cû çeşmeyi sa 'y eyledi ihyâ vü icraya
Ola tâ teşnegân-ı menzil-i maksûda zâd-ı râh

Zamân-ı lûle işrâb eyledi atşâna târîhin
mehemmed 'aşkına bu çeşmeden iç mâ-i
bi'smi'llâh 4

(5 b) [Kıt'a] mefâ'îlün mefâ'îlün

mefâ'îlün mefâ'îlün

Hidâtimden olan erbâb-ı 'aşka âferîn olsun
Ki tevfik-i ilâhî anları ma'dûm ider her bâr

Zalâlet tekyesinden postu kaldurdük bi-hamdi'llâh
Olup seccâde-pîrâ-yı mesâcid itdük istigfâr

açup dest-i niyâzı dergeh-i vâlâ-yı Rahmâna
'alî Rûhî efendiye du'âlar idelüm tekrâr

Bize imdâdı oldı Hak budur cismâni rûhânî
aña da iki 'âlemde i'ânet eyleye Gaffâr

Veli'n-ni'mete şükr itme Haka şükr itmedür ancak
Ki lem yeşkür hadîsi eyledi bu nükteyi izhâr

5

(6 a) [Müfred]

Ol sîm-tenüñ râyahasın cezb idüp nesîm
Gülzâra gelüp goncelere armagan ider

6

(11a) Bârût-hâne-i Mezbûr Mukaddem Yedi Çarh ile İdâre Bulunup Bu
Vak'a İnşâ Olundukda Tokuz Çarh üzere Tertîb Olundugı Hâvî Bâ-Emr-i
Hümâyûn Yazılan Târîhdür mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

medâr-ı çarh-ı devlet şâh-ı mahmûd Hân Gâzî kim
Hüdânuñ ni'met-i uômâsıdur zât-ı 'ibâd üzere

O zînet-bahş evreng-i hilâfet zıll-ı Yezdânî muhammer-
tynet-i zât-ı şerîfi 'adl u dâd üzere

Gazâ-pîşe cihân-endîşe hâkân-ı keremver kim
Dem-â-dem himmeti tertîb-i esbâb-ı cihâd üzere
Bu bârût-hâne-i ma'mûreyi ez-nev idüp inşâ
tokuz çarh-ı musanna' dâ'ir oldı ittihâd üzere

*musahhar kıl Hudâya bu tokuz kat çarh-ı gerdâni
Hemîşe devr ide kasd-ı şeh-i vâlâ neşât üzre*

*mehemmed hürmetine kıl mü'eyyed Hân mahmûdı
muzaffer eyle her dem düşmen-i sâhib-'inâd üzre*

*Hudâ 'ömr-i tavîl ihsân idüp devletle şevketle
Ola esbâb-ı şân u satveti her dem ziyâd üzre*

*mücevherden çıkardum Hilmiyâ bir dil-küşâ târih
tokuz çarh-ı musanna' döndi teysîr-i murâd üzre*

7

**(11a) Top-hane-i 'Âmire İnşâ vü Tekmîl Buyuruldukda Beş 'Aded Kapuları
üzerine Tahrîr Olunmak İçün Bâ-Emr-i Hümâyûn Didigimiz Târihdür**

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

1. *Hazret-i sultân mahmûd Hân-ı dârâ-şevketüñ
Hak te'âlâ ide 'ömr ü devletin her dem mezîd*
2. *Ol şeh-i 'âlî-güher dâver-i iskender zafer Kim
olur hâk-i deri dünyâya iksîr-i ümîd*
3. *sikkegâh-ı devletin tevdîd idince ser-be-ser
merkez-i sâhib-'tyâr oldu bu eyvân-ı cedîd*
4. *Pür düşer târih-i ra'nâsı mehekk-i safhaya
merkez-i sâhib-'tyâr ola sürûr ile sa'id*

8

(11a) Bâb-ı Sikke-i Hümâyûn

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

1. *Hazret-i sultân mahmûd Hân Kudsî-fitratuñ
sikke-iyle oldu dünyâ-rûdur âhum pür-öiyâ*
2. *Himmet-i şâhânesi yaptı bu dâr-ı sikkeyi Ola
şân ü şevketi tâ haşre dek revnak-nümâ*
3. *Yazdı pür-tarh-ı dilârâ ile târihin kalem
sikkegâh-ı saltanat oldu makâm-ı dil-küşâ*

9

(11a- b) Bâb-ı Kefçe-i Sîm İzâbe Olunacak Mahal

mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

1. *Cenâb-ı mahmûd Hân itdi dârü'n-nasrı âbâdan
Ola hıfz-ı Hudâ şem'-i cihân-efzûzına fânûs*
2. *tefekkür eyleyince kalbe düşdi dil-güşâ târîh
Güdâzişgâh-ı sîm oldı bu cây-ı meymenet me'yûs*

10

11 b Bâb-ı Sikke-künân Bu Mahalde Sikke-i Şâhâna Kazılır

Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün

1. *Nâm-ı vâlâsı şeh-i Haøret-i mahmûd
Hânuñ Bu mahal içre ulu sikkelere nûr-
eşân*
2. *Kazdı târîhini hakkâk-ı kalem mermere
Oldı zîbende eser dâ'ire-i sikke-künân*

11

11 b Bâb-ı Dograma Cihâdiye vü Yüzlük ve Gurûş bu Mahalde Dogranur

mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

1. *Hudâvend-i cihân zill-ı Hudâ sultân mahmûd Hân
mülûk-ı 'âleme dergâhı oldı kıbletü'l-âmâl*
2. *teceddüd buldı âsâr-ı kühen 'ahd-i şerîfnde
Husûsıyla bu dârü'n-zarbtı şevket-mâye-i iclâl*
3. *Gümüş seni? hurûf-ı sâdeden togrutdı târîhin Bu
dergehde olur her nev'i sîmüñ dogranup i'mâl*

12

11 b Otag-ı Hümâyûn Târîhidür

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün

Fâ'ilün

*müşterî ragbetle târîhin felekde söyledi
sa'd ola mahmûd Hâna böyle bâlâ
bârgâh 13*

11 b Sâyebân-ı Hümâyûn Târîhidür

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

sâyesinde ben de Hilmî söyledüm târîhini
Böyle zıllu 'llâha lâyık Hak bu kim nev-
sâyebân

14

Târîh-i Tahaffuz-hâne-i Kıbrıs Der-İskele-i Tuzla

mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün

*Şehen-şâh-ı cihân 'abdü'l-mecîd Hân-ı zafer-rehber Cihân-
dârân 'adâlet-pîşe Hâkân-ı kerem-perver*

*Hudâvend-i mu'azzam zîb-i evreng-i hilâfet kim
Vücûd-ı eşrefidir 'âleme mihr-i ziyâ-güster*

*Ri'âyet eyleyüp kânûn u şer' ü hükmine her dem
Nizâm-ı dîn ü devlet oldı tedbîriyle muhkem-ter*

*tahaffuz-hâneler inşa' idüp etrâf u eknâfa
Berâyâyı bu yüzden cûd u ihsânıyla hıfz eyler*

*Yapıldı belde-i Kıbrısta bir 'âlî tahaffuz-gâh
metânetde letâfetde nazîrin görmemiş gözler*

*Giren mahfûz olur âlâyiş-i renc ü nevâniden
Çıkan mahfûz olup eyler du'â-yı devletin ezber*

*müzeyyen hâl-i 'anber-bâr ile ruhsâr târihi
Yapıldı cân-fezâ dâru'l-hıfz Kıbrısta zîb-âver*

Sonuç

Kıbrıs Türk edebiyat tarihinin en önemli simalarından biri olan Hasan Hilmî Efendi, iyi bir eğitim alarak önceleri müderrislik daha sonraları ise uzunca bir süre Kıbrıs müftülüğü görevlerinde bulunmuş hem bir devlet adamı hem de usta bir divan şairidir. Şairlikteki başarısı Sultan II. Mahmud tarafından kendisine verilen sultanuşşuara unvanıyla taçlandırılan Hilmî Efendi'nin şiirlerini bir araya getirdiği bir divanının olup olmadığı bilinmese de bazı şiirleri elimizdedir. Daha önce tespit edilen bu şiirlerden altmış ikisi yayımlanmıştır. Bu çalışmamızda tespit ettiğimiz *Hilmî Dîvânçe*'sinin şekil ve muhteva özellikleri üzerinde durulmuş, bu *Dîvânçe*'deki şairin bilinen şiirlerinden farklı olan yirmi dokuz şiiri hakkında bilgi verilmiştir. Büyük çoğunluğu tarih düşürmek amacıyla kaleme aldığı bu şiirlerde klasik Türk şiirinin geleneğine bağlı kalan Hilmî Efendi; mazmunları, aruz ve kafiyeyle başarıyla kullanmıştır.

Hilmî Efendi'nin yazmış olduğu bu şiirlerden hareketle kaynakların da belirttiği gibi şairin Sultan II. Mahmud ile olan yakın münasebeti açıkça görülmektedir. Şairin tespit ettiğimiz yeni şiirlerinden on ikisinin II. Mahmud'un icraatları üzerine ve bunların da bir kısmının bizzat padişahın emriyle yazılmış olması bu durumu açıkça teyit etmektedir. *Dîvânçe*'debu şiirler dışında padişah için yeni yıl tehniyesi zımında da bir kaside bulunmaktadır.

Özellikle son dönem divan şairlerinin şiirinde görülen ve farklılık arayışlarının bir neticesi olarak karşımıza çıkan aruz vezni dışında şiir yazma geleneğine Hilmî Efendi de uymuş ve kahve zımında vezinsiz bir gazel kaleme almıştır. Bu da şairin klasik ifade ve konularda farklılık arayışlarıyla birlikte şiire yeni bir nefes getirme gayretinin bir tezahürü olarak görülebilir.

Bu çalışmayla Hilmî Efendi'nin bilinmeyen şiirleri güz yüzüne çıkarılarak şairin daha önce bilinen altmış iki şiirine yenileri eklenerek şiir sayısı doksan bire çıkarılmıştır. Her ne kadar kaynaklar Hilmî Efendi'nin bir divanının olduğu yönünde bilgi vermeseler de daha önce Harid Fedai tarafından iki farklı defterde tespit edilerek yayımlanan şiirler ve bu çalışmamızın konusunu teşkil eden *Dîvânçe*'den hareketle şairin böyle bir eserinin olabileceği ihtimali göz ardı edilmemelidir.

Kaynaklar

Fatın Dâvûd (1271). *Hâtimetü 'l-eş 'âr*. İstanbul.

Fedai, Harid (2000). *Kıbrıs müftüsü Hilmî efendi-Şiirler*, Lefkoşa: Ateş Matbaacılık.

Hasan Hilmî Efendi, *Dîvânçe*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu “06 Mil Yz B 158”.

İnal, İbnü'l-Emin Mahmud Kemal (1999). *son asır türk Şâirleri*. C. I. (Haz. Müjgân Cunbur). Ankara: AKM Yay.

Peler, Gökçe Yükselen Peler (2014), “Hilmî Efendi, Hasan”, *türk edebiyatı isimler sözlüğü Projesi*, <http://www.turkedebiyat isimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=1307> [Erişim Tarihi: 10. 09. 2017].

Yavuz, Fikri ve İsmail Özen (hızl) (1972). *Bursalı mehmed tahir, Osmanlı müellifleri*. C. 1-3. İstanbul: Meral Yay.

